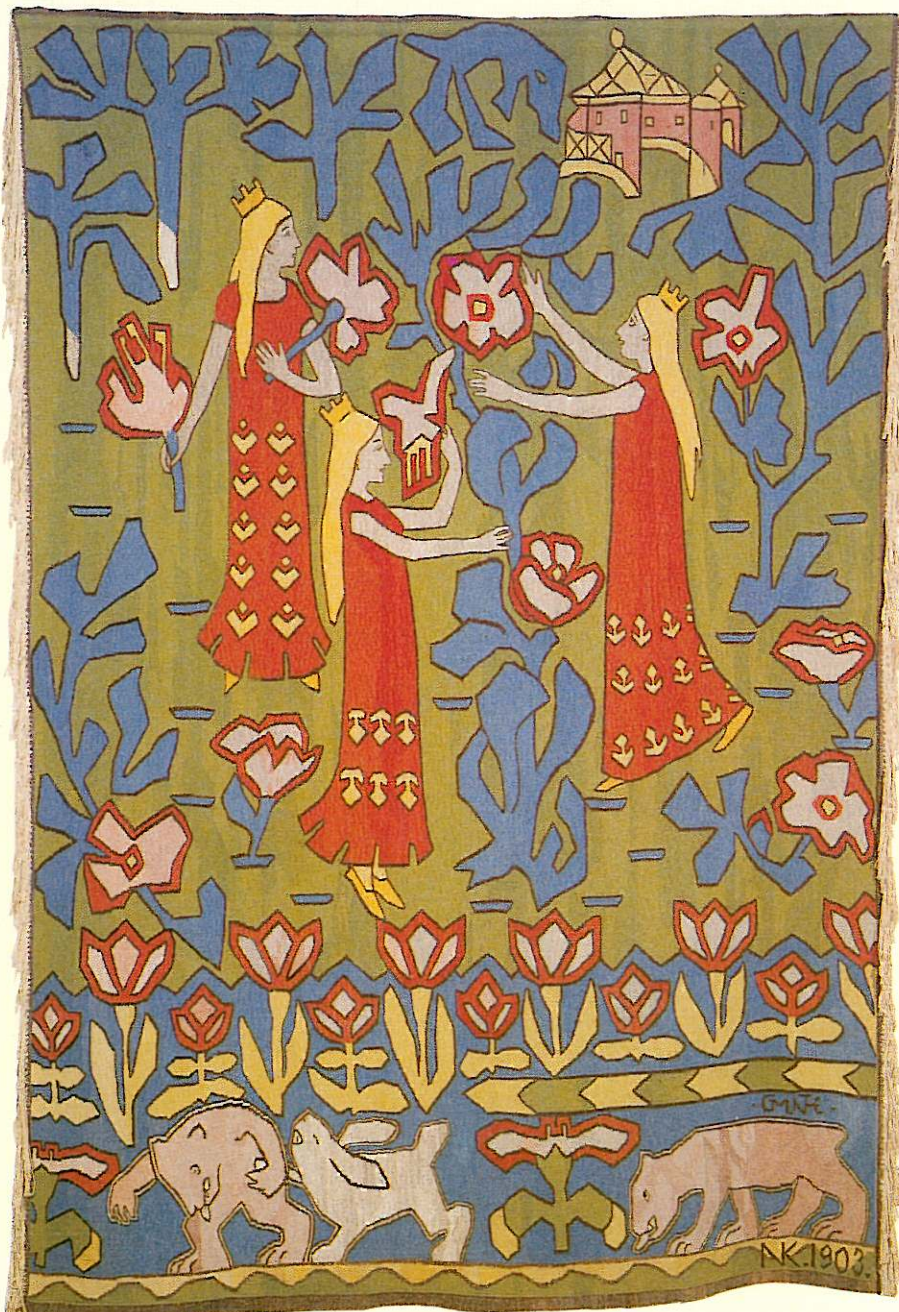

MØLLER KOMPETANSESENTER

Norsk for døve 8. klasse

GRAMMATIKK

KNYTTET TIL

Norsk i åttende

av

Norunn Askeland • Cecilie Falck-Ytter

• Jon Hildrum • Bjørn E. Solheim

ASCHEHOUG

© H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) 1998
1. utgave / 1. opplag 1998

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med *åndsverkloven* eller i strid med avtaler om kopiering inngått med *Kopinor*, Interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Kopiering i strid med lov eller avtale kan føre til erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

ISBN 82-03-30669-1

Boka er utarbeidet på grunnlag av Norunn Askeland/Cecilie Falck-Ytter/
Jon Hildrum/Bjørn E. Solheim: *Norsk i åttende* med utgangspunkt i L-97 av Ivar Kimo,
Møller kompetansesenter, statlig spesialpedagogisk senter for hørselshemmede.

Boka er utgitt med støtte fra Nasjonalt læremiddelsenter.

Omslagsillustrasjon: Gerhard Munthe «Eventyrhagen», 1903/Bono 1996/

Foto: O. Væring

Tegninger: Marit Heggenhougen

Tegning s. 7: Sven Sønsteby

Grunnskrift: Palatino 11 pkt.

Papir: 100 g Carat Offset 100

Trykk: Lobo Grafisk as

Kilder:

s. 7: Opsahl, Arve og Byhring, Svein (red): *Nitimevitser*.

Ex Libris Forlag A/S. 1990

s. 7: Berle, Reidar Johan (ill.): *Fabler*, 2. samling. J.W. Eide Forlag. 1975

s. 8: Gulbrandsen, Jorun (red.): *Kulturboka 1-2*. Universitetsforlaget AS. 1991

s. 8: *Illustrert Vitenskap* nr. 14/1997. Bonnier Publications/Semic AS

s. 14: Andersen, H.C.: *Eventyr og historier*. Oversatt av Odd Bang-Hansen.

Nordiske Bokverk.

Forord

Denne språkboka er skrevet som hjelpemiddel for elever i 8. klasse som får norskopplæring etter planen *Norsk for døve*. Meningen har vært å trekke fram en del områder som ofte volder vansker for døve elever. Stoffutvalget i denne språkboka er ellers gjort med utgangspunkt i hovedmomentene i læreplanen *Norsk for døve*, og er ment som supplement til Askeland/Falck-Ytter/Hildrum/Solheim: *Norsk i åttende*, Aschehoug 1997. Hørende barn lærer tidlig når de skal bruke de forskjellige formene både av substantiver, verb, pronomen osv. Døve barn med tegnspråk som førstespråk lærer et annet språkssystem. De får ikke den samme intuitive kunnskapen om norske språkregler, men må i større grad lære gjennom undervisning hva de forskjellige former og uttrykk brukes til. I utarbeidelsen av denne boka har en derfor forsøkt å legge mest vekt på funksjonen for de forskjellige formene.

De viktigste emnene i heftet er **tekstbinding og referanse og verbbruk**. Dette er områder der døve erfaringsmessig har problemer. Det har sammenheng med at referansesystemet og markering av tid er svært ulike i tegnspråk og norsk. For å gjøre elevene oppmerksomme på dette bør en i opplæringen arbeide med å sammenligne uttrykk for en og samme funksjon på de to språkene. Det er også tatt inn eksempler på hvordan en mening kan uttrykkes både på tegnspråk og norsk. Transkripsjonene til tegnspråk må ikke oppfattes som fasit for «den riktige» måten å si noe på på tegnspråk. Dette heftet er ingen lærebok i tegnspråk. Det er heller ikke gjort forsøk på å vise alle variasjoner i uttrykksmåten på tegnspråk. Transkripsjonene kan i stedet oppfattes som eksempler på hvordan enkelte tegnspråkbrukere kunne tenke seg å si det. Oversetterarbeid i klassen er derfor viktigere enn å arbeide med eksemplene i heftet. Av denne grunn er det selvsagt en fordel med nært samarbeid mellom lærerne i tegnspråk og norsk.

Ved transkripsjon av tegnspråktekster er det anvendt norske glosser skrevet med blokkbokstaver. Det forutsettes at brukerne av boka selv kan tegnspråk og vet hvilke tegn som skal brukes. Uttrykkene PEK-c er brukt for «jeg» eller «meg». Noen steder er også ikke-manuelle komponenter tatt med. Noen forkortelser:

br = øyenbryn

hev = hevede

sm = sammen

smtr = sammentrukne

v = venstre

h = høyre

munn: = ordbilde som kan sees på munnen

____. = bevegelsens varighet

Kommentarer til de enkelte delemner

Tekstbinding og referanse

Tegnspråk og norsk har svært ulike referansesystemer. Mens tegnspråk bruker lokalisasjon, peking, blikkretning, proformer (polymorfemiske tegn) og rollebytte, bruker norsk ubestemt og bestemt form av substantiver og en rekke pronomener som igjen bøyes i kjønn, tall og person. Noe av hensikten med oppgavene er at elevene skal oppdage hvordan ulike ord og uttrykk kan referere til en og samme referent og bli kjent med bruken av dem. I oppgaven kan en synliggjøre dette ved å ringe inn ordene som refererer til en bestemt referent og dra linjer mellom dem. Det kan med fordel gjøres flere steder enn der det uttrykkelig er nevnt i oppgaven.

Hesteskys

En fin byfrue skulle reise til et turisthotell oppe i endal på Vestlandet. Dette var lenge siden, og *hun* ble hentet med hesteskys på jernbanestasjonen. Da de var kommet et stykke, lettet hesten på halen og slapp en kraftig fjert. Kjørekaeren følte seg litt brydd, så han henvendte seg til *henne* og sa:

- De må virkelig unnskyldes, men jeg kunne ikke noe for det.
- Å for all del, sa *damen*, det gjør ikke noe. Jeg trodde ellers det var hesten, jeg!

(Fra Opsahl/Byhring: *Nitimevitser*)

En annen måte er å ringe inn ord og trekke linjer til riktig referent i illustrasjonene.

Det var en gang *en konge* som gjerne ville bli kjent med hvordan folk hadde det i riket. *Han* kledde seg derfor i vanlige klær og gikk ut på byen. Om litt *møtte han* *en bonde* som kom kjørende med et esel og fikk sitte på vogna *hans*. *De* snakket om mange ting og ble etter hvert gode venner. Derfor sa *han* til ham:

- Vil du bli med meg hjem og se hvordan jeg bor?
-

I det hele tatt har det vært meningen at eleven skal bruke boka aktivt, streke under, dra piler/linjer, skrive setninger og korte tekster, notere og fylle ut skjema.

Det er også tatt med noen rammer med viktige regler. Disse reglene er naturligvis ikke fullstendige. Det er f.eks. i forbindelse med hovedregelen ved referanse ikke gått inn på tilfeller der en referent presenteres første gang med et substantiv i bestemt form.

Verb

I norskplanen (L-97) er verbbruk koblet til arbeid med intervju, men i det foreliggende heftet er verbbruk behandlet mer generelt. Dette er et så vidt vanskelig område for en del elever at en grundig gjennomgang kan være nødvendig. Tegnspråk har ikke tidsbøying av verb, men i stedet en rekke modifikasjoner med andre funksjoner. Tid markeres ofte i begynnelsen av en tekst med egne tidsledd og ellers ved bruk av tidslinjer. I norsk har alle setninger et tidsbøyd verb som sammen med ulike tidsledd markerer tid. Valget av grammatisk tid har dessuten en rekke andre virkninger i teksten. Presens kan f.eks. brukes både når en forteller om noe i fortida og framtida i tillegg til nåtid.

Kapitlet har en rekke skjema for utfylling. Det er bevisst lagt inn rubrikker for forskjellige tider eller former. Dette er gjort for få fram en refleksjon om hvilke former som hører til de forskjellige verbtidene.

Kapitlet gjør også bruk av tidslinjer der det har vært tanken at eleven skal trekke linjer fra tidsledd eller verb til det område av tidslinjen de viser til.

Oppgavene som går på oversetting av tekstavsnitt fra en grammatisk tid til en annen, gir også mulighet til å se på virkningen av valget av tidsform, f.eks. at presens har mulighet til å gi større nærhet til opplevelsen en skriver om.

Behandlingen av passiv er sett i sammenheng med spørsmålet om hvem vi i utgangspunktet har i fokus og som vi vil fortelle noe mer om. Tidsbøying av passivformene er ikke behandlet her.

Fraser

Faste uttrykk eller leksikaliserte fraser er egentlig et svært emne som elevene sikkert har arbeidet med helt fra skolestart. Det er en mengde slike uttrykk som døve har vanskelig for å bli fortrolige med. En del vil de støte på i litteraturen, men likevel kan det være behov for mer systematisk arbeid med dem. En måte å identifisere dem på er å ta utgangspunkt i fraser som er listet opp i en større ordbok. De som er tatt inn i øvingen i heftet, er f.eks. valgt ut blant fraser som fins under oppslagsordet *gå* i Bokmålsordboka. Læreren og eleven kan selv med utgangspunkt i slike lister finne andre fraser en vil arbeide med.

Innhold

- 1 Tekstbinding og referanse generelt 7**
 - Hvem snakker vi om? 7
 - Hva slags ord bruker vi i referanse i norsk? 9
 - Personlige pronomen 16
 - Jeg og du 17
 - En tredje person 19
 - Eiendomspronomen 20
 - Refleksivt pronomen 24
 - Resiprokt pronomen 25
 - Relativt pronomen 26
 - Spørrepronomen 28
 - Påpekende pronomen 29
 - Ubestemte pronomen 30

- 2 Verb 31**
 - Verbformer 31
 - Tidsuttrykk 33
 - Det hendte en gang 34
 - Det var slutt før ... 37
 - Det hendte en gang, og etterpå ... 38
 - Det er nå det skjer 41
 - Det er alltid slik 44
 - Det er slutt nå 46
 - Hva med framtida? 50
 - Hvem er i fokus? 58

- 3 Fraser 61**
 - Substantivfraser 61
 - Faste uttrykk 63

Tekstbinding og referanse

Hvem snakker vi om?

Hesteskys

En fin byfrue skulle reise til et turisthotell oppe i en dal på Vestlandet. Dette var lenge siden, og *hun* ble hentet med hesteskys på jernbanestasjonen.

Da de var kommet et stykke, lettet hesten på halen og slapp en kraftig fjert. Kjørekaren følte seg litt brydd, så han henvendte seg til *henne* og sa:

– De må virkelig unnskyld, men jeg kunne ikke noe for det.

– Å for all del, sa *damen*, det gjør ikke noe. Jeg trodde ellers det var hesten, jeg!

(Fra Opsahl/Byhring: *Nitimevitser*)

En av hovedpersonene i teksten er *en fin byfrue*. Men det brukes flere ord for å vise til denne personen. Både *en fin byfrue*, *hun*, *henne* og *damen* viser eller refererer til samme person. Vi sier at ordene refererer til samme referent. Og når kjørekaren snakker, refererer han til *damen* med ordet *De*, mens *damen* refererer til seg selv med *jeg*.

Kjørekaren og hesten er andre viktige referenter i fortellingen. For kjørekaren bruker vi også ordet *han* andre gangen. Hesten refererer vi til med bare ett ord i dette stykket, men vi kunne godt ha brukt *den*, og også helt andre ord som *dyret*, *det ofl*.

Finn alle ordene som brukes for å referere til reven, i stykket under:

Reven og rognebæra

En sulten rev kom forbi et rognetre med modne bær. Han prøvde alle måter han kunne tenke seg for å nå opp til bæra. Først stod han på bakbeina og strakte seg alt han kunne, men han rakk ikke opp. Så hoppet og bykste han alt han vant, men nei, han kom ikke høyt nok da heller. Til slutt prøvde han å klatre oppover stammen, men han bare ramlet ned og slo ryggen sin. Så måtte han gi seg.

– Høyt henger de, og sure er de, trøstet han seg da han gikk sin vei.

Æsop

(Fra Berle: *Fabler*)

Jeg vet et lerkerede

Jeg vet et lerkerede,
jeg sier ikke mer.
Det ligger på en hede,
et sted som ingen ser.

I redet er det unger,
og ungene har dun.
de piper, de har tunger,
og redet er så lunt.

Og de to gamle lerker,
de flyger tett omkring.
Jeg tenker nok de merker,
jeg gjør dem ingenting.

Og reven han vil bite,
og gutten samle bær.
Men ingen skal få vite
hvor lerkeredet er.

Harald Bergstedt
(Fra Gulbrandsen: *Kulturboka 1-2*)

Hvilke ord refererer til lerkeredet i dette diktet?

Hvilke ord refererer til ungene (vers 2)?

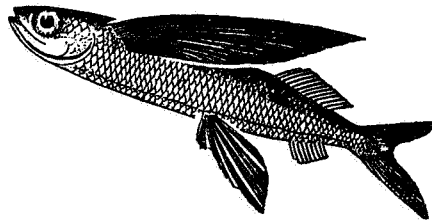
Og hvilke ord refererer til de voksne fuglene (vers 3)?

Husker du hvordan vi refererer på tegnspråk? Ta for deg en tegnspråkstekst og finn ut hvordan vi gjør det klart hvem vi snakker om.

Ofte vil vi finne at første gang vi nevner noen, bruker vi et substantivtegn som vi lokaliserer et sted i tegnrommet (gir referenten et locus). Senere kan vi referere til denne ved å rette blikket dit, bruke et verb som retningsbøyes fra eller til det samme locus, ved å peke dit, eller vi bruker en proform som står for den samme referenten helt til vi gir proformen et nytt innhold. Rollebytte kan også ha betydning.

Hva slags ord bruker vi i referanse i norsk?

Stykket nedenfor handler om flygefisk. Hvilke ord og uttrykk brukes for å referere til denne fisken? Lag ring rundt ordene og tegn piler etter som du leser. Da får du samtidig et godt bilde på hvordan forskjellige uttrykk som refererer til det samme også binder teksten sammen. (Noen steder brukes ordet flygefisk om en *gruppe* fisk, andre ganger om enkeltindivider av denne gruppen, men det ser vi bort fra i denne sammenhengen.)

Hvor langt kan en flygefisk fly?

Flygefisken burde i virkeligheten hete svevefisk fordi *den* ikke flyr ordentlig. *Flygefiskene* bruker de velutviklede finnene som sveveplan når *de* flykter fra rovfisk eller andre fiender.

Flygefisk er lange, slanke dyr. *De fleste artene* er under 30 centimeter lange, men *enkelte* kan bli bortimot en halv meter. Av kroppsform likner *de* nærmest store sild, men brystfinnene, og noen ganger også bukfinnene, er velutviklede og kan være like lange som hele fiskekroppen.

Når *flygefiskene* hopper opp av vannet, skjer det som regel med en fart på omkring 30 kilometer i timen. Fremdriften er det den kraftige halen som sørger for. Over vannflaten holder *de* ut finnene og svever av sted på dem. Hvis farten begynner å minke, kan *de* piske voldsomt med halen i vannflaten mens *de* fremdeles svever. På denne måten får *de* mer fart igjen og kan holde seg i luften. *Flygefisk* kan holde seg i luften i opptil 40 sekunder. Avhengig av vær og vind kan *de* tilbakelegge over 400 meter i opptil 10 meters høyde over vannflaten. Selv ikke de mest utholdende av fiendene *deres* kan følge *dem* over så lange avstander.

Fra *Illustrert Vitenskap* nr. 14/1997

En liste over alle ord og uttrykk som refererer til denne fisken i teksten vil se slik ut når vi setter dem opp i den rekkefølgen de forekommer i stykket:

flygefisk	substantiv
flygefisken	substantiv
den	pronomen
flygefiskene	substantiv
de	pronomen
flygefisk	substantiv
de fleste artene	substantivfrase
enkelte	pronomen
de	pronomen
flygefiskene	substantiv
de	pronomen
de	pronomen
de	pronomen
de	pronomen
flygefisk	substantiv
de	pronomen
deres	pronomen
dem	pronomen

Vi bruker gjerne et substantiv i ubestemt form når vi «presenterer» den eller det vi forteller om. Når vi regner med at leseren er blitt kjent med referenten, bruker vi bestemt form eller et pronomen. Vær oppmerksom på at substantivet kan stå i en frase, f.eks.: *en fin byfrue*, *de fleste artene* (av flygefisk)

Hovedregelen ved referanse i norsk er:

Første gang vi refererer til noen eller noe, bruker vi gjerne et substantiv i ubestemt form.

I fortsettelsen kan vi så bruke substantiv i bestemt form eller et pronomen.

Sett ring rundt og dra linjer mellom ord som refererer til elefantungene i stykket nedenfor:

Elefantungene går sammen med mor si til de er tolv til fjorten år gamle, og de suger mor si til de er rundt sju. Dersom elefantungene ikke er snille, får de en dask av mor si. Det hender til og med at hun tar ei grein og dasker til dem.

Pronomenene er det ganske mange av, og vi bruker ikke alle på samme måten. *Han* bruker vi om personer av hankjønn, *hun* bruker vi om personer av hunkjønn, og *den* eller *det* bruker vi helst om dyr eller ting. Noen ganger tillegger vi dyr menneskelige egenskaper, og da kan vi bruke *han* eller *hun*. Se «Reven og rognebæra».

Når vi skriver, må vi finne uttrykk slik at den som leser, slipper å spekulere på hvem det er snakk om.

Se på dette:

Det var en gang en konge som gjerne ville bli kjent med hvordan folk hadde det i riket. Han kledde seg derfor i vanlige klær og gikk ut på byen. Om litt møtte han en bonde som kom kjørende med et esel og fikk sitte på vogna hans. De snakket om mange ting og ble etter hvert gode venner. Derfor sa han til ham:
 – Vil du bli med meg hjem og se hvordan jeg bor?
 ...

Hvem skulle de dra hjem til?

Her kan vi ikke vite om de skulle hjem til bonden eller til kongen. Setningen «Derfor sa han til ham: ...» kan tolkes på begge måter.

Hva kunne vi ha skrevet slik at det ble klart?

... De snakket om mange ting _____

Når vi skriver tekster, må vi prøve å bruke varierte uttrykk. Det blir kjedelig hvis vi hele tiden skriver «... han ...» «... han ...».

En trenger ikke holde seg til samme ordet eller samme personlige pronomen hele tida for å referere til samme referent. I stykket om flygefisken ser du at det kommer inn et nytt uttrykk, «artene», som her dreier seg om arter av flygefisk. Husk at du også kan bruke *fraser* i stedet for enkeltord (en fin byfrue, en sulten rev, – og andre som kunne ha vært brukt: den fine byfrua, den sultne reven, redet på marken).

Nedenfor «presenteres» noen referenter (i *kursiv*). Kom med forslag til hvilke ord eller fraser vi kan bruke for å referere til dem i fortsettelsen.

Eks.: Jeg så kong Harald den 5. i går.

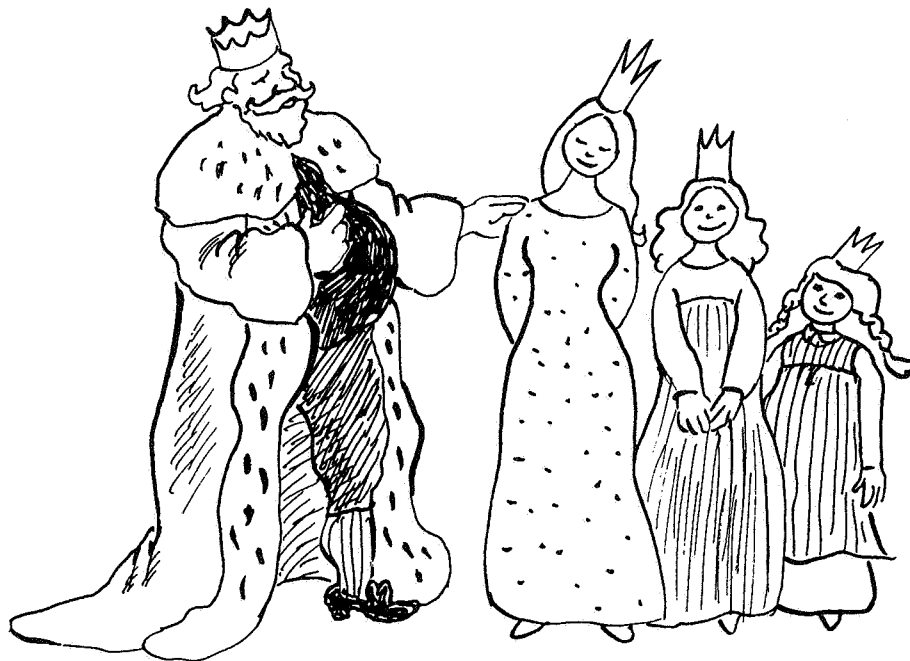
kongen, han, ham, Norges konge, monarken, vår avholdte konge, statsoverhodet

Onkel Hans holder på å bygge seg *nytt hus*. _____

Per Spellmann hadde *ei ku*. _____

Store-Klaus hadde *fire fine hester*. _____

Det var en gang en konge som hadde *tre døtre*. _____

Det er deg fabelen sikter til

Oldtidas vise menn hadde listig regnet ut hvordan man, uten å være uforskammet mot folk, kunne si dem sannheten. De holdt nemlig et underlig speil opp foran dem, og i det kom det alle slags dyr og merkelige ting til syne. Det var et både morsomt og oppbyggelig skuespill. De kalte det for en fabel, og i alt det dumme eller kloke dyrene gjorde, kunne menneskene kjenne igjen seg selv og tenke: Det er deg fabelen sikter til! Derfor kunne ingen bli sint på grunn av det han så. La oss ta et eksempel:

Det var to høye fjell, og øverst på hvert fjell lå det et slott. Nede i dalen løp det en hund, som snuste i bakken som om den var sulten og lette etter mus eller rapphøns. Da lød det plutselig et trompetstøt fra det ene slottet, og det forkynte at nå skulle de gå til bords. Hunden løp straks oppover fjellet for å få litt mat, den også, men da den var kommet halvveis, holdt trompeten opp med å blåse, og en trompet fra det andre fjellet begynte å klinge. Da tenkte hunden: Her er de nok ferdige med å spise før jeg kommer fram, men på den andre siden skal de akkurat til å begynne. Så løp den ned igjen og oppover det andre fjellet. Men nå begynte igjen trompeten på det første slottet, mens trompeten på det andre holdt opp. Hunden løp igjen ned og igjen oppover, og slik fortsatte stakkaren til begge trompeter endelig var tause og måltidet var over.

Prøv nå å gjette hva vismennene ville si med denne fabelen, og hvem det er som er slik narr at han løper seg trett uten å få noe, verken her eller der.

H.C. Andersen

Hvilke ord og uttrykk refererer til

oldtidas vise menn _____

hunden _____

Kong Sinbads falk

Det levde en gang en konge her i Fars som het Sinbad. Han var en stor jeger, og han hadde drettet opp en jaktfalk, som han alltid hadde hos seg, selv når han sov. Om halsen hadde falken et lite beger av gull, som den drakk av.

Så hendte det en dag at hoffjegermesteren kom til kongen og sa at nå var det mye vilt; tida var inne til å dra på jakt. Kongen drog av sted med alle hoffets jegere, og naturligvis hadde han falken med. Utpå dagen fikk de ringet inn en gasell, og kongen ropte:

– Den som lar dyret slippe ut, skal bli drept!

Jegerne sluttet da ringen tettere og tettere omkring gasellen, og denne sprang til slutt rett mot det stedet hvor kongen stod. Der steilet den, som om den ville hilse på kongen. Kongen klappet i hendene for å jage den vekk; men i det samme gjorde gasellen et veldig sprang rett over hodet på kongen, og var fri.

Hoffjegerne så på hverandre, og kongen spurte sin vesir hvorfor de gjorde det. Vesiren svarte at kongen jo hadde lovt å drepe den som lot dyret slippe ut.

– Da, sa kongen, er det ikke annet å gjøre enn at jeg klarer å fange inn gasellen igjen.

Han satte av sted på hesten, og da han fikk øye på gasellen langt borte, slapp han falken. Denne fløy etter dyret, innhentet det, slo ned på det og begynte å hakke ut øynene på det. Gasellen stanset, og kongen nådde fram til den og slo den i hjel. Siden flådde han den og hengte skinnet på sal-knappen.

Det var svært varmt, og kongen var tørst, men ikke noensteds var det vann å se. Da fikk kongen øye på et tre som det dryppet og rant vann av. Straks tok han gullbegeret fra falkens hals, fylte det med vann og satte det foran fuglen. Men denne sparket begeret over ende. Kongen fylte begeret en gang til og satte det foran falken, men enda en gang sparket den det over ende.

Da ble kongen bråstint, fylte begeret for tredje gang og satte det foran fuglen, og da den sparket til det, rev han opp sverdet sitt og hogg hodet av falken og skrek:

– Din forbannede fugl, du har ikke bare hindret deg selv i å drikke, men også slått ut vannet for hesten, som er tørst, og for meg som er like tørst. Falken vendte hodet oppover mot trekronen, og kongen fulgte blikket dens. Da så han at det lå en slange oppe i treet, og det som rant og dryppet, og som han trodde var vann, var gift fra slangens munn.

Da angret han seg, tok falken på hånden og red tilbake til slottet det forteste han vant. Da han kom fram og satte seg på sin trone, kom det en jamrende lyd fra falkens strupe, og den trillet ned fra kongens hånd og var død. Og kongen sørget dypt over sin trofaste falk, og angret sin utakknemlighet.

(Fra Askeland ofl.: *Norsk i åttende*)

Hvilke ord refererer til

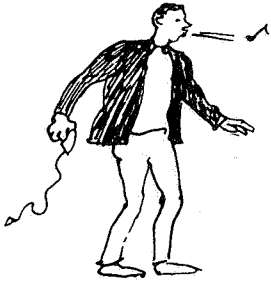
Kong Sinbad _____

falken _____

gasellen _____

Personlige pronomen

Prøv om du kan si dette på tegnspråk:

<u>bl.v</u> .	<u>bl.h</u> .
MANN STÅ (pf) lok.v.	HUND STÅ (pf) lok h.
<u>bl.h</u> _____ .	<u>bl.v</u> _____ .
PLYSTRE HUND	VOFF VOFF LØPE (pf)

Mulig oversettelse:

En mann stod til venstre og på den andre siden var det en hund.
Mannen plystret og hunden bjeffet tilbake.
Så løp den opp til ham.

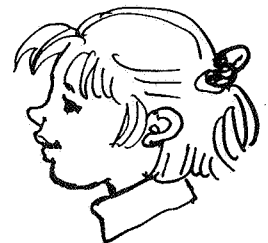
På tegnspråk brukes tegnrommet bl.a. til å etablere referenter ved hjelp av lokalisasjon, blikkretning og synsvinkel. Alle deltakerne i fortellingen plasseres/lokaliseres i tegnrommet unntatt én; det er den personen fortelleren selv representerer (har synsvinkel til).

Norsk har ikke noe slikt tegnrom, derfor må vi bruke andre midler. Først presenterer vi gjerne referenten med et substantiv i **ubestemt form**. Senere kan vi referere til den samme referenten ved å bruke et substantiv i **bestemt form** eller et **pronomen**.

Arne er döv. *Han* begynte på døveskolen i 1. klasse. Søsteren *hans* heter Linda. *Hun* går i barnehagen. Døveskolen ligger i Trondheim. *Den* heter A. C. Møller skole. Hjemmet *deres* er ikke i Trondheim. *Det* ligger i Tromsø.

Linda synes det er moro når Arne er hjemme. *Han* leker med *henne*, og *hun* viser *ham* tegninger *hun* har laget i barnehagen. *De* koser seg sammen, og foreldrene er stolte av *dem*

Koble hvert pronomen til riktig referent!

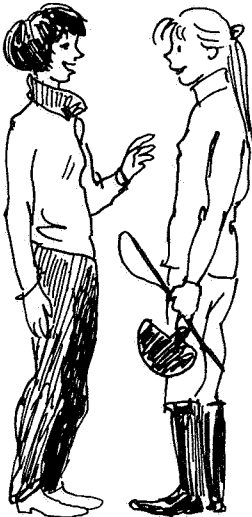
De ordene som står i *kursiv*, kaller vi **personlige pronomen**. Ovenfor har vi **fortalt om** fire referenter. De pronomenene vi bruker når vi **forteller om** noen, sier vi står i **3. person**.

Jeg og du

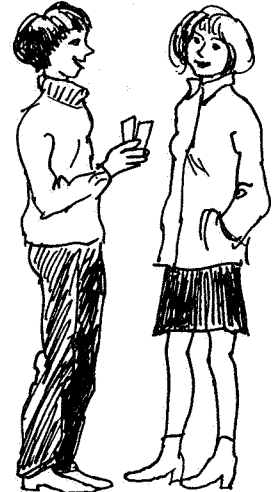
Vi kan også bruke pronomen for å referere til oss selv og den vi snakker med.

Koble hvert pronomen til riktig person:

(Før du starter, finn ut hvem som sier første replikk.)

- Skal *du* på klubben i kveld?
- Nei, *jeg* skal ha ridetime sammen med Trine, og det blir for sent.
- *Jeg* skal møte Hanne, og *vi* skal på kino klokka sju. Etterpå skal *vi* kose oss med noe godt å spise. *Jeg* gleder meg.
- Der kommer bussen *vår*. *Dere* får kose dere riktig godt! Ha en god kveld!

Pronomen vi bruker om **oss selv**, sier vi står i **1. person**, og de vi bruker om **den eller de vi snakker til**, sier vi står i **2. person**.

Vi har også en spesiell form av pronomenene i 2. person som mange bruker når de snakker med fremmede og vil være litt høytidelige eller høflige.

- Unnskyld, kan *De* si meg veien til Skådalen?
- Ja, jeg skal gjerne hjelpe *Dem*. Jeg skal nemlig samme vei selv.
- Å takk, det var svært snilt av *Dem*.

De personlige pronomenene kan vi ordne i et skjema:

		Subjektsform	Objektsform
Entall	1. person	jeg	meg
	2. person	du	deg
	Høflighetsform	De	Dem
Flertall	3. person	han, hun, den, det	han/ham, henne, den, det
	1. person	vi	oss
	2. person	dere	dere
	3. person	de	dem

La oss se litt på noen setningsledd:

Subjekt	Verbal	Adverbial	Adverbial
Vi	skal	på kino	klokka sju.

Subjekt	Verbal	Objekt	Adverbial	Adverbial
Far	kjører	meg	hjem	til deg.

Hvilke setningsledd har vi her?

Jeg hjelper deg med leksene nå.

Etter filmen hjelper du meg med dem. Ok?

**Subjektsformen bruker vi når pronomenet er subjekt i setningen.
Objektsformen bruker vi når pronomenet er objekt eller del av et
adverbial.**

En tredje person

Undersøk substantivene som pronomenene nedenfor refererer til. Hvilket grammatisk kjønn har de?

En *konge* hadde tre døtre, og *han* var svært rik.

Den eldste *dattera* hadde langt hår. *Hun* var pen.

Hun hadde en *hund*, og *den* fulgte henne hver dag.
Den andre prinsessa hadde ei *bok*. *Den* lå på bordet hele tida.

Den tredje hadde bare et *trådnøste*, og *det* lå under hodeputa hver natt

En dag kom en *trollmann* og ville gifte seg med den eldste, men hun ville ikke ha *ham*.

En ridder fikk se den andre *prinsessa* og ble forelsket i *henne*.

Hun gav *ham boka*, og bad *ham* lese *den*.

Den yngste fikk besøk av en frosk som ville låne *nøstet*. Hun gav *ham det* ...

	Grammatisk kjønn
konge – han	
dattera –	
hund –	

Det refererer vanligvis ikke til personer, men det fins unntak:

Barnet er ett år, og *det* har nettopp lært å gå.

Hva refererer pronomenene til her:

Hanne har fått seg hund. *Den* er bare åtte uker gammel.
Kua spiser gress, men *den* får også mye kraftfôr.
Steinen er stor, så du klarer aldri å løfte *den*!
Golv et skittent, så *det* må vaskes.

***Han/ham* refererer til en person i hankjønn.
Hun/henne refererer til en person i hunkjønn.
Den refererer til et substantiv (dyr eller ting) i hankjønn eller hunkjønn.
Det refererer til et substantiv i intetkjønn, men også til mye annet.**

Eiendomspronomen

Hvem eier tingene?

Wenche: Har du sett norskboka *mi*?
 Mor: Nei, det er ikke *mitt* ansvar å passe på sakene *dine*. Har du forresten sett i sekken *din*?
 Wenche: Jada, jeg spurte bare. Den er ikke i sekken *min*. Jeg lurer på om Tor har den i *sin*.
 – Tor, har du norskboka *mi* i sekken *din*?
 Tor: Ja, Lise fant den blant bøkene *sine* i veska *si*, og så la hun den på pulten *min*.
 Wenche: Nå er jeg nesten ferdig med leksene *mine*. Er du ferdig med *dine*?
 Tor: Ja, nesten! Kan jeg få låne viskelæret *ditt*? Lise hadde mistet *sitt*, så hun spurte om å få låne *mitt*.
 Wenche: Typisk! Vi får aldri ha tingene *våre* i fred. Hun vil låne *vår* blyant, *vår* penn og *vårt* viskelær.
 Tor: Ok, det er ikke så farlig. Jeg skal for øvrig treffe broren *hennes* i ettermiddag. Jeg skal prøve data-maskinen *hans*.
 Wenche: De eier den sammen, så du kan ikke si det er *hans*. Det er *deres*.
 Tor: Ja vel da, jeg kan disse eiendomspronomenene også: Jens er rene kapitalisten. Det er *hans* datamaskin, *hans* bok, *hans* dataprogram og *hans* skolesaker.
 Wenche: Lise er ikke så rik, men det er *hennes* sykkel, *hennes* veske, *hennes* skjerf og *hennes* støvler.
 Tor: Men det er *deres* bil, *deres* dør, *deres* hus og *deres* foreldre.

Koble riktig:

Hvem eier tingene når noen bruker ordene *min, mi, mitt* eller *mine*?

Hvem eier tingene når noen bruker ordene *din, di, ditt* eller *dine*?

Hvem eier tingene når noen bruker ordene *sin, si, sitt* eller *sine*?

Hvem eier tingene når noen bruker ordene *vår, vårt* eller *våre*?

Hvem eier tingene når noen bruker ordet *hans*?

Hvem eier tingene når noen bruker ordet *hennes*?

Hvem eier tingene når noen bruker ordet *deres*??

Noen en snakker om.

Den som snakker.

Den en snakker til.

De som snakker sammen.

De en snakker til.

Oversikt over eiendomspronomen:

	Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
ENTALL				
1. person	min	mi	mitt	mine
2. person	din	di	ditt	dine
3. person	sin	si	sitt	sine
FLERTALL				
1. person	vår	vår	vårt	våre
3. person	sin	si	sitt	sine

Hans, hennes og *deres* er eieform (genitiv) av de personlige pronomenene men har samme oppgave som eiendomspronomenene. De har samme form i alle kjønn, både entall og flertall.

Eiendomspronomenene kan stå foran eller etter substantivet de bestemmer.

Hvis du har fylt ut skjemaet på forrige side nøyaktig, kan du legge merke til:

Når eiendomspronomenet står foran, står substantivet i

_____ form.

Når eiendomspronomenet står etter, står substantivet i _____ form.

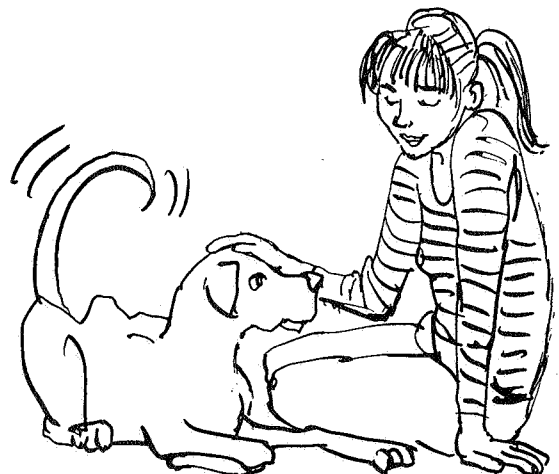
Noen ganger kan det være på sin plass å bruke en egen høflighetsform, *Deres*, i stedet for *din/di/ditt/dine*:

Jeg viser til *Deres* annonse der De søker etter sommervikar.

Vi har også pronomenene *dens* og *dets*, men de brukes sjelden i moderne norsk.

Finn to eiendomspronomen eller eieformer i dette diktet av Henrik Wergeland:

Jeg aldri mer vil hunden slå,
men klappe vennlig den,
dens hale til å logre få,
så vil den bli min venn.

Liv hadde mistet nøkkelen <i>sin</i> .	Per fant nøkkelen <i>hennes</i> .
Tor savnet boka <i>si</i> på skolen.	Kari la boka <i>hans</i> på pulten.
De solgte huset <i>sitt</i> .	En megler solgte huset <i>deres</i> for 1 000 000 kr.
Marie har orden på sakene <i>sine</i> .	Mor slipper å passe på sakene <i>hennes</i> .

Prøv å si setningene ovenfor på tegnspråk og merk deg hvor du lokaliserer eiendomspronomenene.

Hvem eier nøkkelen? _____

Hvem eier boka? _____

Hvem eide huset? _____

Hvem eier «sakene»? _____

Du ser kanskje at f.eks. *sin* og *hennes* har samme referanse.

Finn subjektet (S) i setningene nedenfor.

<u>S.</u> _____ Liv hadde mistet nøkkelen <i>sin</i> .	<u>S.</u> _____ Per fant nøkkelen <i>hennes</i> .
<u>S.</u> _____ Tor savnet boka <i>si</i> på skolen.	_____ Kari la boka <i>hans</i> på pulten.
_____ De solgte huset <i>sitt</i> .	_____ En megler solgte huset <i>deres</i> for 1 000 000 kr.
_____ Marie har orden på sakene <i>sine</i> .	_____ Mor slipper å passe på sakene <i>hennes</i> .

Ser du en sammenheng mellom hva som er subjekt og eiendomspronomenet?

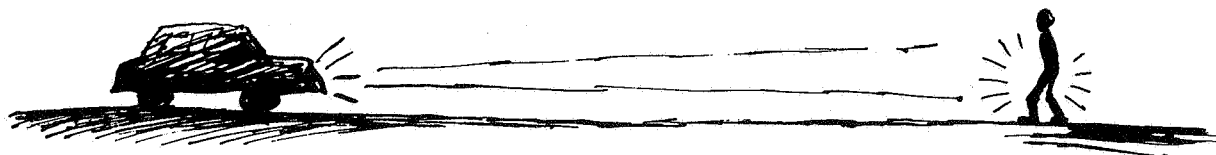
Pronomenene *sin*, *si*, *sitt* og *sine* refererer til subjektet i samme setning. *Hans* og *hennes* refererer ikke til subjektet.

Finn eiendomspronomenene:

Vi har tre ting: Min gjenstand er hvit, og din er laget av metall. Blyanten er gul og er laget av tre. En av gjenstandene våre er laget av gummi. Når Jens tar blyanten *sin*, er det bare en blå ting og et viskelær igjen. Hvilken farge har nøkkelen din? Hvilken ting er min?

Refleksivt pronomeren

Når du sitter i en bil som kjører i mørket, har du sikkert sett at det blinker i refleksjonen som fotgjengerne har på seg. Det heter *refleks* fordi den kaster tilbake (reflekterer) lyset fra billyktene.

I norsk har vi noen pronomeren som gjør det samme:

Jeg gleder *meg* til ferien.
Du gleder *deg* sikkert også.
Vi gleder *oss* alle, tror jeg.

Hvem refererer de kursiverte ordene til, og hvordan kan vi si dette på tegnspråk?

Forslag:

PEK-c GLEDE-SEG FERIE
PEK-m GLEDE-SEG FERIE OGSÅ

I norsk bruker vi noen ganger pronomeren som viser tilbake til et substantiv eller pronomeren i samme setning, og vi sier da at de står **refleksivt**. De pronomerenene som står refleksivt ovenfor, kjenner du kanskje igjen som objektsformen av de personlige pronomerenene. Men legg merke til at alle pronomerenene i teksten ovenfor står i 1. eller 2. person. I 3. person bruker vi et eget **refleksivt pronomeren**:

Tor og Wenche skal snart heim på ferie.
Han gleder *seg*.
Hun gleder *seg* også.
De gleder *seg* begge.
Alle i klassen gleder *seg* til ferien.

Finn de refleksive pronomerenene nedenfor. Hvem refererer de til?

Det skulle være artig å vite hvem av oss som er sterkest, sa vinden en dag til sola. Så ble de enige om å prøve kreftene sine på en mann som gikk nede på veien. Den som kunne få mannen til å ta av seg kappa, hadde vunnet.

Først skulle vinden prøve seg. Den tok i av all sin makt, blåste og rev i kappa. Men dess mer den blåste, dess tettere trakk mannen kappa om seg, og til slutt måtte vinden gi seg.

Nå var det sola som skulle prøve seg. Den skinte og stekte så varmt og vakkert den kunne, og det ble varmere og varmere. Snart ble mannen så svett og varm at han måtte ta av seg kappa og bære den på armen.

Med vennlighet og varme kan en ofte oppnå mer enn med makt og styrke.

Resiprokt pronomen

Per elsker Kari, og Kari elsker Per

Det er kanskje mer naturlig å skrive:

Per og Kari elsker *hverandre*.

Her har vi brukt det **resiproke pronomenet** *hverandre*.

Det refererer til to eller flere som er presentert før i samme setning. Navnet resiprok betyr noe sånt som *gjensidig*, og det er lett å skjønne at Per og Kari har gjensidige følelser overfor hverandre.

Tenk etter hvordan du ville si dette på tegnspråk.

<u>nikk .</u> PER KARI ELSKE DE-TO

Hvordan ville du skrive setningene nedenfor på en enklere og naturligere måte? Prøv deg også på hvordan du ville uttrykke deg på tegnspråk:

Olav hjalp Ivar og Arne, Ivar hjalp Olav og Arne, og Arne hjalp Ivar og Olav.

Lena så Tor, og Tor så Lena da de kom ut av bussen.

Du, Kari, må prøve å forstå Per, og du, Per, må prøve å forstå Kari.

Jeg møtte deg, og du møtte meg på jernbanestasjonen.

Relativt pronomen

Villreinen lever i områder *som* er kalde og stormfulle.
Den har en pels *som* er tett og varm,
og hårene ligner rør *som* er fylt med luft.

Hva refererer *som* til i setningene ovenfor?

Som kaller vi **relativt pronomen**. Det relative pronomenet viser tilbake til en referent like foran, og vi bruker det til å koble setninger.

Prøv å si setningene om villreinen på tegnspråk og merk deg hvilket tegn du vil bruke for *som*.

(Ordet *som* bruker vi også når vi skal sammenligne noe, men da er det ikke relativt pronomen. Sterk som en bjørn, lur som en rev, dum som ei gås, gammel som Metusalem.)

Koble setningene nedenfor ved å bruke *som*.

Haren har brun pels. Den skifter til hvit om vinteren.

Vi ferierte på ei øy. Den var skogkledd.

Julenissen hadde langt skjegg. Det hang ned på brystet.

Johnny og jeg satt ved den russiske ambassaden og så på bilene.
De kjørte utover mot Skarpsno.

Hvis vi ikke passer på å ordne setningene slik at *som* refererer til noe som er nevnt like foran, kan det bli nokså rart og «morsomt»:

Tone fikk en kattunge av Inger som hadde lodden hale.

Hvem var det egentlig som hadde lodden hale?

I slike tilfeller kan vi ikke bare koble setningene med *som*. Vi må omformulere eller kanskje skrive to atskilte setninger:

Tone fikk en kattunge av Inger. Den hadde lodden hale.

Eller:

Kattungen som Tone fikk av Inger, hadde lodden hale.

Eller:

Tone fikk en kattunge med lodden hale av Inger.

Eller:

Inger gav Tone en kattunge med lodden hale.

Erik hadde en papirhatt på hodet som han kastet i søppeldunken.

Peter kjøpte en bil av Lars som var rusten i bakskjermene.

Det satt en gutt i sofaen som var lam i bena.

Lars fikk en blomsterbukett av kjæresten som han satte i en vase.

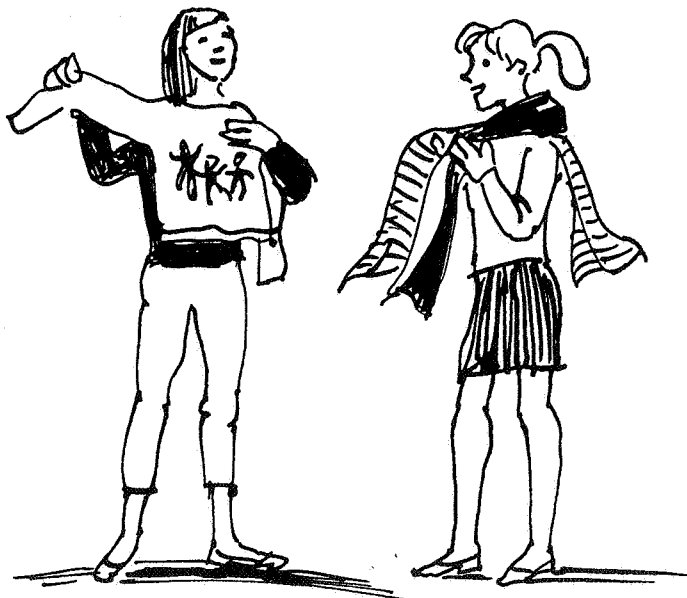
Prøv om du kan uttrykke de samme «misforståelsene» på tegnspråk.

Du må nok gjøre noe galt med pekelokalisasjonen.

Hvordan kan du skrive disse setningene på norsk slik at du unngår «misforståelsene»?

Spørrepronomen

- Vet du *hvem* som kommer på klubben i kveld?
- Ja, Mel B fra Spice Girls. *Hvem* har fortalt deg det?
- Inger. *Hvilke* klær skal du ha på deg?
- Jeg har to gensere med hele gruppa på. *Hvilken* synes du jeg skal ta?
- Den! *Hva* skal jeg gjøre, syns du? Jeg har ikke noe slikt. Jo, kanskje jeg har et par tøffe skjerf. *Hvilket* synes du er finest?
- Det med Ole Gunnar er råtøft. *Hva* tror du forresten kommer til å skje i kveld.
- Ingen ting, vel. Bare tull og fri fantasi hele greia!

Dere kan kanskje spille/ framføre denne dialogen.

Spørrepronomenene bruker vi når vi spør etter noen eller noe.

Det er vanskelig å si hvem de refererer til. Det er jo det vi spør etter. Men vi har likevel en viss peiling. Når vi spør med *hvem*, tenker vi på en eller flere *personer*. Spør vi med *hva*, tenker vi helst på en *ting* eller en *idé*.

Spørrepronomenet *hvilken* bøyer vi i kjønn og tall:

Hankjønn: Hvilken genser er finest?

Hunkjønn: Hvilken jente kommer i kveld?

Intetkjønn: Hvilket skjerf bruker Solskjær-fans?

Flertall: Hvilke klær vil merkeprodusentene at vi skal bruke i år?

Hvilke tegn bruker du for de forskjellige spørrepronomenene i teksten ovenfor?

I norsk kommer spørrepronomenene gjerne først i setningen. Kan de ha andre plasseringer i tegnspråk?

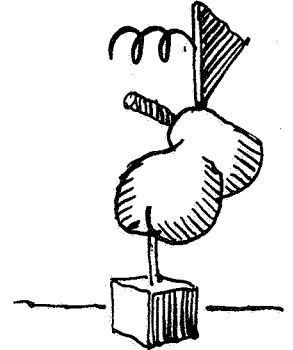
Se om du finner spørrepronomenen i utgreiingen vi har skrevet på denne siden (utenom eksemplene).

Påpekende pronomen

(På kunstutstilling)

- Kom og se på *dette*! Jeg ønsker meg et *slikt*.
- Ja, det er virkelig et flott maleri. Men jeg liker *det der* godt også. Hvem har malt det?
- Det er jo *selveste* Munch, - «Skrik» heter det.
- Der borte er det noen skulpturer også. Hva synes du om *den*?
- Vanskelig å se hva det er. En maskin? Et menneske?
- Vi kan sikkert tenke hva vi *selv* vil om *det*.

Den, det, denne, dette, disse og flere ord kan vi bruke for å peke ut bestemte referenter. For å vite hvem eller hva de refererer til i teksten ovenfor, måtte vi nesten være til stede i utstillingslokalet. Vi aner at de som snakker, peker på bestemte ting. De pronomenene vi bruker slik, kaller vi **påpekende pronomen**. *Dette* og *denne* bruker vi om noe som er nært, *den* og *det* om ting som er lengre borte.

Noen ganger kan påpekende pronomen referere til store «enheter»:

«Alle barna kikket inn i nøkkelhullet, unntatt Knut.
Han kikket ut.»
«Alle barna satt rundt bålet, unntatt Bitten.
Hun satt i midten.»
Dette er også folkediktning, sa læreren.

Hva refererer *dette* til?

Når vi skriver, har vi ofte lett for å glemme at leseren ikke ser det samme som vi, eller ikke har så lett for å forstå hva vi tenker på.

Asbjørnsen og Moe regnes som de første store eventyrsamlerne i vårt land. Senere har Just Qvigstad samlet mange samiske eventyr. Regine Normann skrev eventyr selv. Det er det vi kaller kunsteventyr. *Disse* gav ut flere eventyrsamlinger på 1840-tallet.

Er det heldig å bruke ordet *disse* ovenfor?

Hva kunne vi ha skrevet på norsk slik at det ikke kunne misforstås hvem som gav ut disse eventyrsamlingene?

Asbjørnsen, født 1812, død 1882
Moe, født 1813, død 1882
Qvigstad, født 1853, død 1957
Normann, født 1867, død 1939

Ubestemte pronomen

Hvorfor må *man* alltid gå med dyre merkeklær? Det er vel ikke klærne som avgjør hva slags menneske *man* er. Jeg mener i alle fall at *en* kan være like god venn eller kamerat om *en* ikke akkurat har de dyreste klærne.

Hvem refererer *man* og *en* til i teksten ovenfor?

Det er vanskelig å forklare. Referentene er nokså ubestemmelige og kan være hvem som helst. Disse pronomenene kalles da også for **ubestemte pronomen**.

Hvordan ville du referere på tegnspråk når det ikke er noen bestemt person det siktes til?

Pronomenet *du* kan også brukes som et ubestemt pronomen:

Når *du* har sittet og ventet i nærmere en halv time på en kamerat som tydeligvis ikke kan klokka, da blir *du* ganske lei, altså.

Finn fire ubestemte pronomen. Kan du si noe om hvem de refererer til?

... Man kan oppleve det helt store en slik dag. Plutselig er sola borte. Du ser sollyset fare av sted over rabbene som lyset fra en kjempe-messig prosjektor. Et vindgufs tar tak i klærne og rusker i en. Du ser vindflagene stryke bortover lyng og kjerr. Det får vierbladene til å vende seg og vise den bleke undersiden. Man skulle tro de signaliserer "hvitt flagg", men den gang ei. Viddas urinnvånere har slett ikke til hensikt å overgi seg. Slett ikke for et sommerlig vindpust ...

Verb

Du er kanskje vant med at vi sier at verb er ord eller tegn som forteller hva noen gjør:

Han *kom* til skolen hver morgen klokka kvart over åtte.
Toget *går*.
Per *elsker* Kari.

Enkelte ganger er det ikke noe en gjør. Det dreier seg heller om en tilstand, men ordene har samme funksjon i setningene, og vi bøyer dem på samme måte. Derfor er de også verb:

Han *heter* Per.
(Han gjør ikke noe med det.)
Hun *går* på Bjørkåsen.
(Hun er bare elev der. Hun går ikke til skolen, men tar bussen.)
Hun *går* ikke og driver rundt på skolen heller)
Fuglen *er* død.
(Så den gjør ikke noe som helst.)

Verbformer

Verbene kan ha mange former:

kjøre, kjører, kjørte, kjørt, kjørende, kjør, kjøres

I en ordliste står bare noen av formene.

F.eks.:

kjøre, kjører, kjørte, har kjørt

I andre ordlister er bare endingene tatt med:

kjøre, -te, -t

Noen verb står alltid med hele ordformer:

le, lo, ledd

For at ordlista skal være til hjelp, må du derfor vite hvordan vi lager de forskjellige formene, og hva de brukes til.

Hva står i den ordlista du har?

Slå opp noen verb:

ta

vaske

selge

bo

Du har sikkert prøvd å bøye verb tidligere, og da vet du at de bøyes forskjellig. Vi pleier å dele dem i grupper:

Verb med **sterk bøyning** har ingen ending i preteritum, men vokalen er oftest forandret.

Verb med **svak bøyning** er de som har ending i preteritum, og de deler vi igjen i 3–5 grupper.

		Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum partisipp
Sterke verb		å ta	tar	tok	tatt
Svake verb	1	å vaske	vasker	vasket/vaska	vasket/vaska
	2	å kjøre	kjører	kjørte	kjørt
		å leve	lever	levde	levd
		å selge	selger	solgte	solgt
	3	å bo	bor	bodde	bodd

Du er kanskje vant med formen **perfektum** i stedet for **perfektum partisipp**.

Perfektum (har tatt) lager vi av hjelpeverbet *har* og hovedverbet i perfektum partisipp (*tatt*).

Det vi ofte finner i ei ordliste er **uthevet** i skjemaet ovenfor. Hvis du kan noen få regler, kan du finne alle formene ved hjelp av det som står i ordlista:

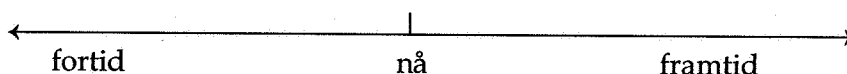
- Presens lager vi vanligvis ved å føye til **-r** til infinitivsformen.
- **Endingene** i preteritum og perfektum partisipp står oppført i ordlista.
- Sterke verb har ingen ending i preteritum, men vokalen er oftest forandret. Også noen svake verb får endret vokal. Alle slike verb står oppført med **hele ordformen** i preteritum og perfektum partisipp.

Øv deg på å bruke ordlista og finne de ulike formene. Velg ord du er usikker på, og pass på at det blir rett. Ikke tipp! Bruk den tomme delen av skjemaet ovenfor.

Tidsuttrykk

Tenk deg tida som en linje. Tidspunktet som er **akkurat nå** for deg, er ikke det samme som **nå**-et da du startet å lese denne siden. Starttidspunktet ligger allerede nå i fortida. Nået er skillet mellom fortid og framtid, og på figuren under kan du tenke deg at tiden beveger seg som en strøm mot venstre, inn i fortida.

Hvilken dato er det nå?

Hva gjorde du *i går*?

Hva gjør du *nå*?

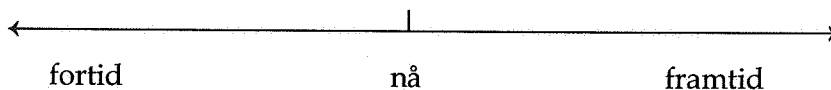
Hva skal du gjøre *i morgen*?

Hva har du gjort *de siste fem minuttene*?

Når du skriver, har du gjerne behov for å fortelle både om fortid, nåtid og framtid. Du vil kanskje også fortelle at du er ferdig med noe.

Når du leser, må du prøve å tenke deg inn i situasjonen for den som skrev. Forfatteren skrev om det som var fortid, nåtid eller framtid for ham eller henne, og det som var nåtid for ham eller henne kan være for 1, 100 eller kanskje 2 000 år siden.

Vi har mange *tidsuttrykk* som plasserer det vi forteller i en bestemt tid. Tidsuttrykkene kan være enkeltord, lengre fraser eller setninger. Les teksten nedenfor, finn tidsuttrykkene og avgjør omtrent hvor på tidslinjen skriveren plasserte hendingene. Prøv også å plassere dem riktig i forhold til hverandre.

I dag er det sprettende kaldt her! Det må sikkert være 15 kuldegrader. *I går* var det også kaldt, men *dagen før* var det regn og mildvær. *I forrige uke* var det stabilt omkring null. Jeg tenker på vinteren *i fjor*. *Da* var det kaldt *hele februar*, og det ble ikke mildvær før *i mars*. Men *siste sommeren* var fin. *Da skolen begynte*, var vi solbrune og uthvilte. *Nå* håper jeg at det *snart* blir værforandring. Jeg er lei av denne kulda. Dessuten er det vinterferie *i neste uke*, og *da* vil jeg gjerne ut på ski. Jeg synes det er for kaldt *nå*. Men vinteren er nok ikke slutt før *om et par måneder*. *Etter påske* vil jeg helst ha varme og fint vær. Og når vi kommer til *slutten av juni*, er det ferie. Jippi!

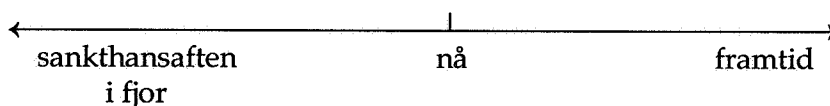
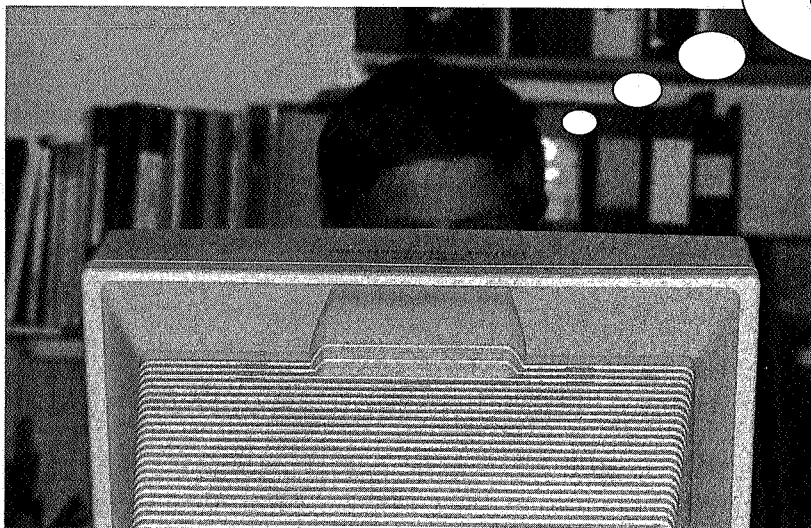
Det hendte en gang ...

Når du skal fortelle om noe som hendte en gang før, plasserer du hendin-
gene på et bestemt tidspunkt i fortida ved hjelp av forskjellige ord og
uttrykk som vi kaller tidsledd.

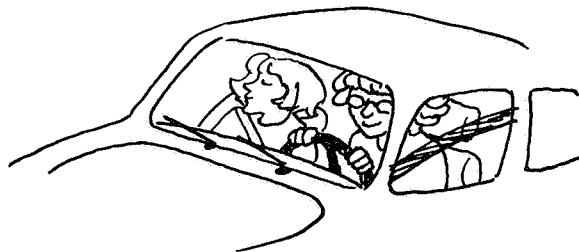
Sankthansaften i fjor sommer var Heidi på Ørlandet på ferie.

Ved hjelp av tidsledd kan en referere til det samme tidspunktet eller
tidspunkt før og etter.

Jeg forteller
om Heidi
nå ...

Sankthansaften i fjor sommer var Heidi på Ørlandet på ferie. Den gangen var hun tolv år, og litt spent på å reise alene. Hun kom til Værnes med fly dagen i forveien, og mormor hentet henne. Hun sovnet på turen, og da de kom fram, var det sen kveld. Dagen etter våknet hun med solskinn mot ansiktet. I to uker skulle hun være hos besteforeldrene. Deretter skulle hun til Saltdal sammen med foreldrene. Lite ante hun om hva hun skulle oppleve før det ...

Hvor på tidslinjen vil du plassere tidsleddene i teksten?

På tegnspråk er det nesten bare tidsleddene som hjelper oss med informasjon om tid. Derfor er det svært viktig at de blir oppfattet, og vi plasserer dem ofte i begynnelsen av setningen eller teksten. Verb på tegnspråk har ikke tidsbøying, men enkelte tegnspråkbrukere anvender verbtegn som inneholder en tidsbestemmelse. I hovedsak er dette lån fra norsk f.eks. HAR-VÆRT, HAR-SETT, SKULLE. Tegnspråk har derimot en rekke andre modifikasjoner med helt andre funksjoner enn tidsbøying på norsk.

På norsk gir også formen på verbet informasjon om tid, og alle setninger på norsk har et tidsbøyd verb.

Sankthansaften i fjor sommer *var* Heidi på Ørlandet på ferie. Den gangen *var* hun tolv år, og litt spent på å reise alene. Hun *kom* til Værnes med fly dagen i forveien, og mormor *hentet* henne. Hun *sovnet* på turen, og da de *kom* fram, *var* det sen kveld. Dagen etter *våknet* hun med solskinn mot ansiktet. I to uker *skulle* hun være hos besteforeldrene. Deretter *skulle* hun til Saltdal sammen med foreldrene. Lite *ante* hun om hva hun *skulle* oppleve før det ...

Hvilken tid står de kursiverte verbene ovenfor?
Kan du bøye dem i skjemaet?

Infinitiv	Presens (nåtid)	Preteritum (fortid)
å være	er	var

Når vi forteller om noe som skjedde en gang i fortida, er det på norsk vanlig å bruke fortidsformen, **preteritum**. Alle setningene har et tidsbøyd verb, og i tillegg har mange setninger et tidsledd.

Prøv deg på å gjenfortelle teksten foran på tegnspråk. Hva med disse setningene:

Hun *sovnet* på turen, og da de *kom* fram, *var* det sen kveld.
Dagen etter *våknet* hun med solskinn mot ansiktet.

Prøv deg på å gjenfortelle teksten foran på tegnspråk. Hva med disse setningene:

Hun sovnet på turen, og da de kom fram, var det sen kveld.
Dagen etter våknet hun med solskinn mot ansiktet.

At det dreier seg om fortid, ville gå fram av sammenhengen, fordi teksten trolig var innledet med en tidsangivelse «sankthansaften i fjor sommer ...». Dette avsnittet trenger derfor ingen tidsangivelse på tegnspråk.

Noen ville kanskje si:

hev.br øyne lukket .
TUR PIKE SOVE-SOVE

hev.br br.sm
FRAM SENT KVELD

øyne lukket _____
SOVE SOL-STÅ-OPP LYS-I-ØYNENE

STREKKE-SEG VÅKNE

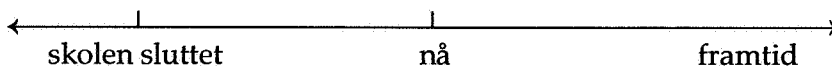
Det hendte en gang, og etterpå ...

Marie skriver til Heidi og forteller hva som hendte den dagen skolen sluttet. Men hun skriver mest om det som skulle skje etter dette.

Hei, Heidi!

Du lurer vel på hvor det ble av meg?

Jeg *skulle møte* deg samme dag som skolen sluttet, husker du. Men da jeg kom heim, fikk jeg vite at vi *skulle reise* samme kveld. Vi *skulle kjøre* til Bergen, og på veien *skulle* far og mor *besøke* noen venner i Hallingdal. Vi *skulle overnatte* der. Jeg *måtte pakke* sakene mine med det samme, så vi ikke *skulle bli* så sene. Jeg forstod godt at du *ville undre* deg over at jeg ikke kom, men jeg *kunne* ikke gjøre noe med det.

Her var planen at noe skulle skje etter noe annet. (Først sluttet skolen, og etterpå skulle Heidi møte Marie.) Da kan vi bruke en sammensatt form vi kaller **1. kondisjonalis**. På norsk kunne vi kalle det fortidsfuturum. Formen lager vi av hjelpeverbet *skulle* eller *ville* og *hovedverbet i infinitiv*. Vi kan også bruke hjelpeverbene *kunne*, *måtte* eller *burde*, men betydningen blir litt annerledes. (Hva er forskjellen på *Jeg skulle komme.* og *Jeg måtte komme.* ?)

Noen ganger går det ikke slik vi tenker. Heidi møtte ikke Marie. Og hvordan det gikk med Bergenturen, vet vi foreløpig ikke.

Prøv å oversette:

Jeg *skulle møte* deg samme dag som skolen sluttet, husker du. Men da jeg kom heim, fikk jeg vite at vi *skulle reise* samme kveld.

Noen ville kanskje si:

hev br sm øyne nikk hev br
 HUSK VI-TO AVTALE MØTE SKOLE FERDIG ETTER

blåsemunn hev br hev br
 (tidsledd) nikking blikk v

AKKURAT PEK-c HJEM PEK-c FÅ-VITE

blikk v
 VI REISE (mot h) BERGEN SAMME VELD

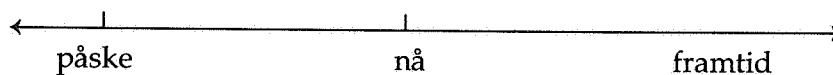
Infinitiv	Preteritum	Pluskvamperfektum	1. Kondisjonalis
å møte	møtte	hadde møtt	skulle møte
å reise			
å kjøre			
å besøke			
å overnatte			
å bli			
å undre			
å gjøre			

Vi har også en form vi kaller **2. kondisjonalis**. Den bruker vi blant annet når vi forteller om et bestemt tidspunkt i fortida, og så hadde vi til hensikt å gjøre noe før det, men det ble bare ikke slik. Vi kaller det derfor hypotetiske utsagn:

...
 Det var litt spennende å få karakterer. Jeg fikk ikke den karakteren jeg ønsket. Jeg *skulle ha arbeidet* hardere før påske. Jeg *vilde ha klart* å gå opp en karakter da, tror jeg. Det er mye jeg *skulle ha gjort* forresten. Jeg *skulle ha skrevet* dette brevet i går også, men nå kommer det da i alle fall ...

Hvor omtrent vil du plassere uttrykkene på tidslinjen?

...
 Det var litt spennende å få karakterer. Jeg fikk ikke den karakteren jeg ønsket. Jeg *skulle ha arbeidet* hardere før påske. Jeg *ville ha klart* å gå opp en karakter da, tror jeg. Det er mye jeg *skulle ha gjort*, forresten. Jeg *skulle ha skrevet* dette brevet i går også, men nå kommer det da i alle fall ...

Hvis

«Jeg skulle ha skrevet dette brevet i går ...»

skal oversettes til tegnspråk, ville kanskje noen si:

hev br nikk
 I-GÅR SKRIVE BREV PEK-c FORHINDRET

Prøv selv og få fram at
 det er i fortid,
 hensikten var å gjøre noe,
 men hva som faktisk skjedde, er usikkert.

Infinitiv	Preteritum	1. kondisjonalis	2. kondisjonalis
å arbeide			
å klare			
å gjøre			
å skrive			

Infinitiv	Presens	Preteritum	1. kondisjonalis
å sitte			
å skrive			
å ha			
å være			
å se			
å gå			
å lure			
å drive			

Vi kan også bruke **preteritum** om nåtid i høflige oppfordringer eller spørsmål

(Det ringer på døra)

- Unnskyld, jeg *lurte* på om du ville kjøpe lodder for D.i.l?
- Ja, gjerne. Hva *var* navnet, sa du?
- Døves idrettslag.
- ...
- Takk, det *var* hyggelig!

Kjære Marie!

Jeg *sitter* på rommet mitt her hos mormor og morfar og *skriver*. Jeg *har* eget rom i andre etasje. Mormor og morfar *sover* i første etasje, så jeg *har* det ganske fredelig her. Det *er* fin utsikt også. Jeg *ser* utover fjorden og landet på andre siden. Akkurat nå *går* hurtigruta inn fjorden. Jeg *lurer* på hva du *driver* med. *Er* du heime eller ...?

Tenk deg at Heidi kommer tilbake et år senere. Hun minnes hva hun gjorde den gangen hun var på besøk hos mormor og morfar. Hvordan ville hun uttrykke seg da.

Skriv om denne delen av brevet til fortid. Da må du gjøre om verbene fra presens til preteritum.

Du må også være oppmerksom på tidsleddene. Hva kan du skrive i stedet for «Akkurat nå» ...?

Kjære Marie!

Jeg satt på rommet mitt her hos mormor og morfar og _____

Det er alltid slik

Heidi fortsetter brevet til Marie:

...
 Huset til mormor og morfar *står* på ei flat slette.
 Det *skråner* bare svakt ned mot sjøen. Nede i fjæra
holder tjeld, måker og andre sjøfugler til. Det *står*
 en god del trær på baksiden av huset, og det *er* bra.
 Det *er* så veldig flatt her, nemlig. Dessuten *ligger*
 Norskehavet rett utafor, og det *er* ingen fjell som
beskytter mot vær og vind. Det *blåser* nesten stadig,
 og trærne *tar* litt av for vinden.
 Det *ligger* en gammel herregård ikke langt herfra ...

Slik er det vanligvis, ikke bare akkurat nå.
 Hvilken form av verbet bruker hun?

Sammenlign norsk og tegnspråk:

Huset til mormor og morfar *står* på ei flat slette. Det *skråner*
 bare svakt ned mot sjøen. Nede i fjæra *holder* tjeld, måker
 og andre sjøfugler til.

Forslag:

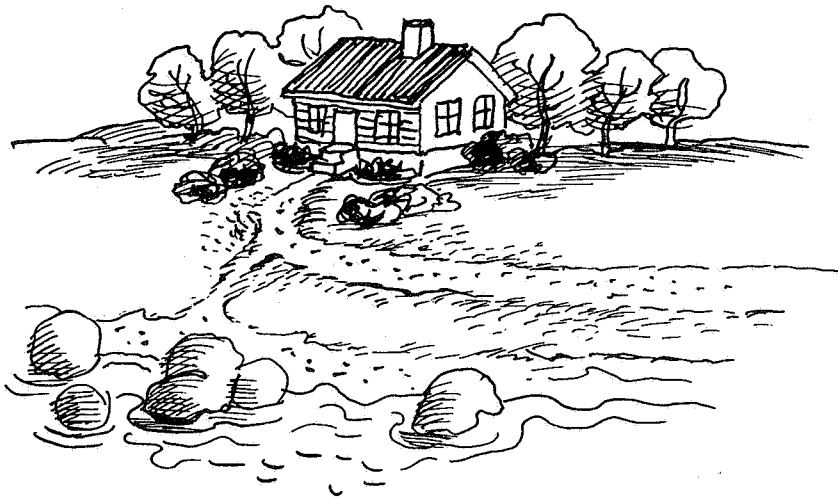
FLAT-SLETTE ER-DER HUS MORMOR MORFAR SITT
 FLAT-SLETTE-SKRÅNE ER-DER SJØ (lok-h)
 FJÆRE ER-DER TJELD MÅKE ANDRE SJØ-FUGL

Infinitiv	Presens	Preteritum	Pluskvamperfektum
å stå			
å skråne			
å holde			
å ligge			
å beskytte			
å blåse			
å ta			

...
 Huset til mormor og morfar *står* på ei flat slette.
 Det *skråner* bare svakt ned mot sjøen. Nede i fjæra
holder tjeld, måker og andre sjøfugler til. Det *står*
 en god del trær på baksiden av huset, og det *er* bra.
 Det *er* så veldig flatt her, nemlig. Dessuten *ligger*
 Norskehavet rett utafor, og det *er* ingen fjell som
beskytter mot vær og vind. Det *blåser* nesten stadig,
 og trærne *tar* litt av for vinden.
 Det *ligger* en gammel herregård ikke langt herfra ...

Heidi er tilbake på stedet der hun var på ferie. Mye er forandret,
 men hun minnes godt hvordan det var den gangen.

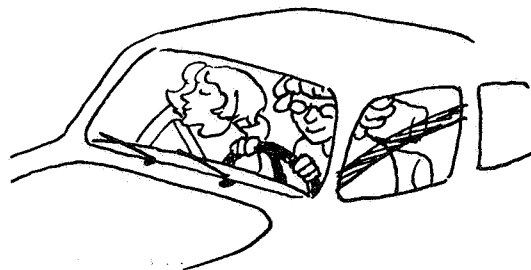
Fortell utdraget fra brevet i fortid.

Huset til mormor og morfar stod på ei flat slette. Det _____

Infinitiv	Preteritum	Perfektum	Pluskvamperfektum
å fortelle			
å være			
å bo			
å skrive			
å finne			
å lese			
å stå			

Sankthansaften i fjor sommer *var* Heidi på Ørlandet på ferie. Den gangen *var* hun tolv år og litt spent på å reise alene. Hun *kom* til Værnes med fly dagen i forveien, og mormor *hentet* henne. Hun *sovnet* på turen, og da de *kom* fram, *var* det sen kveld. Dagen etter *våknet* hun med solskinn mot ansiktet. I to uker *skulle* hun være hos besteforeldrene. Deretter *skulle* hun til Saltdal sammen med foreldrene. Lite *ante* hun om hva hun *skulle* oppleve før det ...

Tenk deg at jeg vil prøve å la deg liksom være med på denne turen og få vite hva som skjer etter hvert. Det kan gjøres ved at en skriver denne fortellingen i nåtid. Verbene må endres fra preteritum til presens, og noen av tidsleddene må også byttes ut.

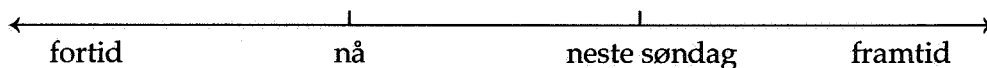

Sankthansaften denne sommeren er Heidi på Ørlandet på ferie. Nå er hun tolv år og litt spent på å reise alene. _____

Sammenlign de to tekstene du har på denne siden. Hva synes du er virkningen av at du bruker presens?

Hva med framtida?

Neste søndag *skal* vi *ta* en tur innover en sidearm av Trondheimsfjorden. Vi *kjører* først med bil til noen venner av besteforeldrene mine. Så *drar* vi med båten deres over fjorden. Det *skal være* båtstevne i Våg. Det *kommer* mange båter, både gamle og nye. Noen av dem *skal være* med i rokonkurransen, og jeg tror onkel *skal delta*. Det *skal bli* spennende å se på konkurransen, men det er mye annet jeg *kan gjøre* også, så jeg *kommer ikke til* å kjede meg.

Det er flere måter vi kan bruke for å uttrykke at noe skal skje i framtida. Vi har en egen sammensatt form av verbet som vi kaller **futurum**. Den er laget av hjelpeverbet *vil* eller *skal* og *hovedverbet i infinitiv*. Det går også an å bruke andre hjelpeverb f.eks. *kan*, *må*, *bør*. Men betydningen er ikke helt den samme. I norsk tale betyr det dessuten litt hvor mye trykk du legger på *skal/vil*. Alle de følgende setningene kan brukes om framtid, men hva betyr de?

Jeg vil gå.
 Jeg skal gå.
 Jeg må gå.
 Jeg bør gå.
 Jeg kan gå.

Sammenlign språkene:

Neste søndag *skal* vi *ta* en tur innover en sidearm av Trondheimsfjorden. Vi *kjører* først med bil til noen venner av besteforeldrene mine.

hodet opp nikk munn:vet
 NESTE SØNDAG DU TRONDHEIMSFJORD omriss
 VI KJØRETUR omriss DIT
 FØRST HOS BESTEFØRELDRE VENNER DER

Også **presens** kan brukes for å uttrykke at noe skal skje i framtida.

Vi *kjører* først med bil. Så *drar* vi med båten deres.

Uttrykket **kommer til å** med et verb i infinitiv etter brukes mye om noe som skal skje i framtida.

Jeg *kommer ikke til å* kjede meg. Det *kommer til å* bli spennende.
Jeg *kommer til å* sulte i hjel.

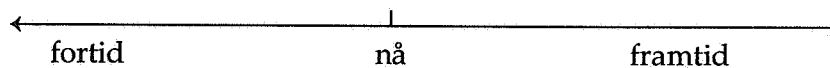
Bøy verbene fra teksten foran.

Infinitiv	Presens	Preteritum	Futurum
å ta			
å være			
å delta			
å bli			
å gjøre			

Finn ord og uttrykk som forteller om framtida:

Hvor på tidslinjen vil du plassere dem?

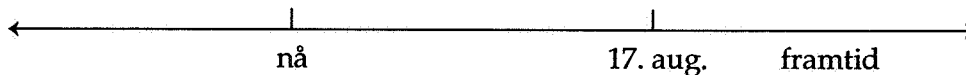
...
Når jeg slutter på ungdomsskolen, skal jeg begynne på videregående. Jeg skal bo for meg selv. Jeg skal gjøre mitt beste, og jeg skal nok klare det, men jeg kommer til å savne familien min, tror jeg ...

Formen *skal delta, vil gå* kaller vi egentlig **1. futurum**.

Vi har en annen form som vi kaller **2. futurum**. Den bruker vi når vi skal fortelle om et bestemt tidspunkt i framtida, og da skal noe annet være ferdig. Vi lager den med *skal/vil + ha + verb i perfektum partisipp*.

Jeg gleder meg til vi møtes igjen. Skolen begynner 17. august. Men jeg har mange planer før den tid. Jeg *skal ha lært* meg å stå på vannski, og jeg *skal ha ordnet* på rommet mitt. Vi har flyttet inn i ny bolig skjønner du ...

Kan du plassere uttrykkene riktig på tidslinjen?

Noen ganger har vi ønsker for framtida, men vi tror kanskje ikke ønskene blir oppfylt. Da bruker vi en form vi kaller **2. kondisjonalis**:

Vi *skulle ha kjøpt* hund, synes jeg. Det *skulle ha vært* moro å ha en cocker spaniel. Så *kunne vi ha gått* tur i marka med den.

Nå må jeg slutte. Jeg *skulle ha postet* dette brevet før kl 16.00, men nå er det vel for sent. Ha det likevel!

Hei, Heidi!

Du lurer vel på hvor det ble av meg? Jeg *skulle* møte deg samme dag som skolen *sluttet*, husker du. Men da jeg *kom* heim, *fikk* jeg vite at vi *skulle* reise samme kveld. Vi *skulle* kjøre til Bergen, og på veien *skulle* far og mor besøke noen venner i Hallingdal. Vi *skulle* overnatte der. Jeg *måtte* pakke sakene mine med det samme, så vi ikke *skulle* bli så sene. Jeg *forstod* godt at du *ville* undre deg over at jeg ikke *kom*, men jeg *kunne* ikke gjøre noe med det.

...

Skriv om verb i preteritum til presens. Da ser du at 1. kondisjonalis blir til 1. futurum. Innledningsspørsmålet kan stå som det er. *Da* kan du endre til *når*.

Hvilken virkning har det for opplevelsen av brevet?

Hei, Heidi!

Du lurer vel på hvor det blir av meg?

Jeg skal møte deg samme dag som skolen slutter, husker du.

Verbbruk i intervju

Da Heidi var på båtstevnet, ble hun intervjuet av en journalist fra lokalavisa. Nedenfor har vi gjengitt intervjuet, først slik samtalen forløp, deretter to måter vi kan tenke oss den ble gjengitt på i lokalavisa.

Journalisten: Har du det gøy her?

Heidi: Ehh – jo da, OK det!

Journalisten: Har du badet?

Heidi: Nei, – haha! Egentlig ikke.

Journalisten: Du er våt i håret. Hva har skjedd?

Heidi: Ja, du skjønner, da båtene nærmet seg, ble jeg så ivrig at jeg trådte utfor kanten på brygga og falt i vannet. Det var så mye folk der. Morfar hjalp meg opp, og heldigvis hadde mormor tatt med noen ekstra klær. Men jeg så ikke at båtene gikk i mål.

Journalisten: Hvor kommer du fra?

Heidi: Jeg kommer fra Trondheim, men nå er jeg på ferie hos mormor og morfar på Ørlandet.

Journalisten: Er det OK at vi tar et bilde av deg og skriver litt om deg i avisen?

Heidi: Ja, greit.

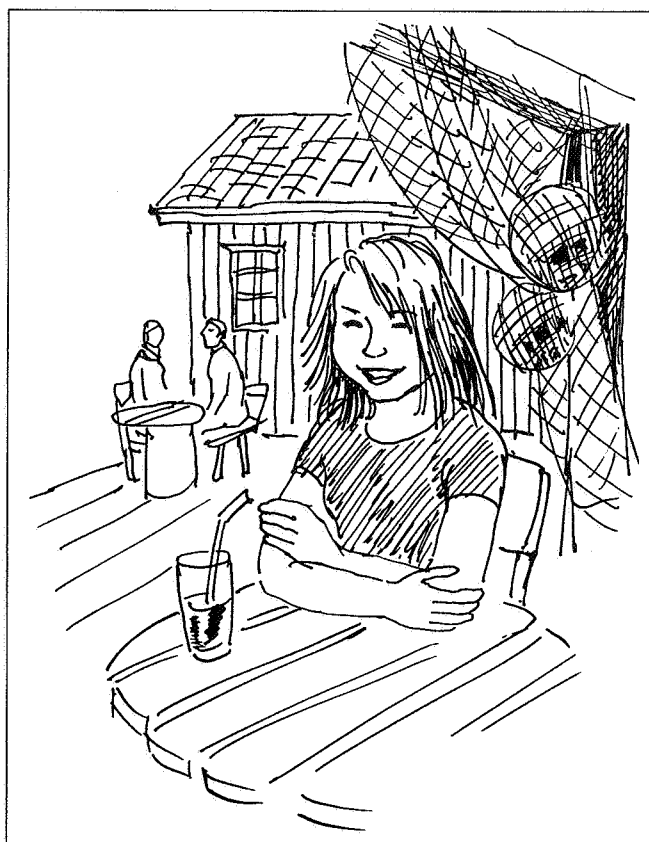
Heimstadbladet

30. juni 1997

En strålende midtsommerfest

Båtstevnet i Våg ble en fin opplevelse for de 2000 som var innoom i går. «Ørnen» fra Ørland vant spurtoppgjøret i en spennende rokonkurranse.

Båtstevnet i Våg ble en stor opplevelse for de mange frammøtte. Blant publikum fant vi Heidi, en døv jente som hadde opplevd sjøen på sin helt spesielle måte. Hun fortalte at hun egentlig kom fra Trondheim, men var på ferie hos besteforeldrene. Vi fant henne ved et bord på uterestauranten, tydelig preget av nærkontakt med det våte element. På vårt spørsmål fortalte hun at hun ble så ivrig da båtene nærmet seg mål, og i trengselen snublet hun utfor brygge-kanten. Heldigvis ble hun raskt trukket opp igjen, men innspurten i rokonkurransen gikk hun glipp av.

Vågavisa

30. juni 1997

En strålende midtsommerfest

Båtstevnet i Våg ble en fin opplevelse for de 2000 som var innom i går. «Ørnen» fra Ørland vant spurtoppgjøret i en spennende rokonkurranse.

Vi setter oss ved et bord på den nyrestaurerte uterestauranten på kaia sammen med døve Heidi og bestemor som hjelper oss med å tolke til tegnspråk. Heidi er på besøk hos besteforeldrene på Ørlandet i sommerferien. Vi bemerker at det lyse, lange håret er vått, og spør hvordan det henger sammen.

– Jeg falt i vannet, sier hun. Det var så mye folk på brygga. Jeg ble klissvåt. Heldigvis hjalp morfar meg opp igjen. Bra at mormor hadde med ekstra klær.

– Har du fulgt med i rokonkurransen?

– Jeg så ikke innspurten.

Hvilken tid av verbene er brukt i intervjuet i *Heimstadbladet*?

Hvilken tid av verbet er brukt i *Vågavisa*?

Hvilket av de to intervjuene gir det beste bilde av situasjonen, synes du?
Hvorfor?

Når du skal *skrive ut* et intervju, kan du godt ta med andre ting som du selv vet, eller observerer. Du trenger ikke gjengi alt som svareren har sagt, og du har frihet til å stokke om på rekkefølgen. Men du må passe på at det du skriver, blir sant. Det kan ofte bli bedre flyt hvis du veksler mellom å gjengi replikker og referere hva som ble sagt. Når du refererer, kan du velge tid av verbet. Bruk av presens kan gi leseren en opplevelse av å være med på det som skjer. Leseren får dermed en større nærhet til den som blir intervjuet. Bruk av preteritum derimot gir inntrykk av avstand.

Lag et intervju med noen og skriv det ut.

Om du vil, kan du bruke dialogen nedenfor som utgangspunkt. Skriv ut denne dialogen for skoleavisa. Velg om du vil gjengi det i presens eller preteritum. Du kan gjerne dikte inn noen skildringer også.

Rune: Jeg har hørt at dere skal på klasseset til København. Når drar dere?
Iren: Neste mandag.

Rune: Hvordan reiser dere?

Iren: Vi tar tog til Oslo. Derfra tar vi båt til København. Og heimturen blir på samme måten. Vi har lugarer ombord i båten, ikke av de flotteste, men vi kommer vel til å sove litt likevel, ... hehe.

Rune: Hva skal dere gjøre i København da?

Iren: Først og fremst skal vi se byen. Det er utrolig mye å oppleve der. Vi har bladd igjennom mange turistbrosjyrer, og vi får nok ikke tid til å se alt vi har lyst til. Men Tivoli skal vi nok besøke, likedan Den lille havfrue.

Rune: Har dere planer om kontakt med danske døve ungdommer.

Iren: Ja, vi har vært i kontakt med en klasse på døveskolen i Kastelsvej. Vi er invitert dit, og de blir med oss på byen en ettermiddag. Jeg håper det er noen flotte gutter blant dem.

Rune: Det er det sikkert. Opplegget høres kult ut. Ha god tur!

Hvem er i fokus?

(Se også Norsk i åttende – Struktur i setninger)

Hva er forskjellen på bildene ved siden av?

Når vi fotograferer kan vi stille inn slik at bildet blir skarpt på én avstand, mens det blir uskarpt nærmere eller lenger borte. På den måten kan vi bestemme hvem som skal komme tydeligst fram på bildet. Ofte sier vi at den ene er i fokus.

Det samme kan vi gjøre med språket. Den eller det vi vil fortelle noe mer om, setter vi gjerne først i setningen. Den nye informasjonen kommer etter hvert.

Tove og Emma prater sammen.	To ansatte på rideskolen prater.
– Går du på rideskole nå? – Ja, men jeg lurer på om jeg skal slutte. – Hvorfor det? – Har du ikke hørt om Kari? – Hva er det med henne? – Hun ble sparket av en hest i går.	– Har du stelt ferdig alle hestene? – Nesten, det er to igjen. – Artig jobb, og trivelige dyr. – Jeg føler meg ikke helt trygg på Stella. – Å, hvorfor ikke? – Den sparket ei jente i går.

Hvem har Tove og Emma i fokus?

Hvem er de to på rideskolen opptatt av?

I begge tilfeller var det hesten som sparket. Hesten var den aktive og utførte handlingen, mens Kari var passiv.

Vi kan analysere setningene og finne setningsdelene:

Subjekt	Verbal	Objekt	Adverbial
Den	sparket	ei jente	i går
Subjekt	Verbal	Adverbial	Adverbial
Hun	ble sparket	av en hest	i går

Når det er den som utfører handlingen som står som subjekt, står verbet i **aktiv**.

Når det er den passive som står som subjekt, får verbet en annen form som vi kaller **passiv**. Her er passiv laget ved at vi har satt *ble* foran hovedverbet, og vi bruker den formen vi kaller *perfektum partisipp* av hovedverbet. Vi kan også lage passiv ved hjelp av *s-ending*.

Strek under passivformene nedenfor og sett ring rundt den eller det som kommer i fokus:

Bilen blir kjørt av en ung dame. Suppe blir spist med skje. Flyet ble ført av en erfaren pilot.	Bilen kjøres av en ung dame. Suppe spises med skje. Flyet førtes av en erfaren pilot.

I fortid (preteritum) er det ofte best å lage passiv ved hjelp av verbet *ble*. (Vi skriver helst ikke *Suppa spistes med skje*.)

Gjør om setningene nedenfor til passiv og sett ring rundt den eller det som kommer i fokus.

En hund bet Ola.
Alsgaard slo Dæhlie med et sekund.
Brattbakk tok straffesparket
Kari erter meg.
To jegere så ulven.

Gjør om til aktiv:

Novellen ble skrevet av en trettenåring.
Bjørnen ble sett av både Olav og meg.
Grønland ble oppdaget av Eirik Raude.

Den referenten vi nevner først i en utsagnssetning, er gjerne en vi er oppmerksom på fra før, og som vi vil fortelle noe mer om.

Men også om den første referenten ikke er presentert tidligere, vil denne gjerne komme i fokus ved at vi nevner vedkommende først. I talespråk er dette noen ganger kombinert med ekstra trykk på den eller det en vil fortelle mer om.

Veksling mellom aktiv eller passiv er en av måtene vi kan bruke for å velge hvem vi vil sette i fokus.

	Per kysset Kari i går.
Hva er det med Kari?	Hun ble kysset av Per i går.
Jeg så Per kysse noen. Hvem?	Det var Kari Per kysset i går.
Jeg vet noe som skjedde i går.	I går ble Kari kysset av Per.

Endre rekkefølgen på leddene i setningen nedenfor og framhev ulike referenter. Prøv med både aktiv og passiv. Hvilke setninger får best rytme?

Jens og Tommy så åtte seilskuter på Vågen.

Det var en gang to røvere som het Grip og Grasp. Selv om begge var røvere, var de bitre uvenner. En dag hadde Grip røvet en hel sekk penger fra en rik mann, men da Grasp fikk se Grip komme gående med pengesekken, fikk han lyst på pengene selv. Han overfalt Grip og slo ham i hodet med en kjepp, trakk ham i skjegget, sparket ham på leggen og kløp ham i baken. Og så måtte Grip gi fra seg pengesekken.

Dagen etter fortalte konene deres om det som hadde hendt.

Fru Grasp skrøt av mannen sin:	Fru Grip klaget og bar seg:
Han overfalt Grip,	Grip ble overfalt av Grasp,
slo ham i hodet,	
trakk ham i skjegget,	
sparket ham på leggen,	
kløp ham i baken	
og tok pengene fra ham.	

Ja, det var litt av en historie. Men hva sa fru Grip? Skriv det og bruk passiv!

Fraser

Substantivfraser

En enkel norsk setning kan ha denne formen:

Subjekt	Verbal	Adverbial
En gutt	sykler	på en sti

Vi kan endre rekkefølgen på leddene:

Adverbial	Verbal	Subjekt
På en sti	sykler	en gutt

Denne setningen kan vi «kle på» eller utvide:

Adverbial	Verbal	Subjekt
På en smal sti	sykler	en liten gutt

Vi kan også her endre på rekkefølgen av leddene:

Subjekt	Verbal	Adverbial
En liten gutt	sykler	på en smal sti

Når vi endrer på rekkefølgen av leddene, må vi flytte hele «pakker» som består av flere ord. En slik «pakke» av ord som hører sammen, kaller vi en frase. Også enkeltord kan utgjøre en frase.

Gjør om på rekkefølgen i disse setningene og flytt hele frasene:

Den gamle kona satt på benken.
Krokusen blomstrer tidlig om våren.
I det gule huset bor onkel Hans.
Blomstene der må ha vann hver dag.

(I den siste setningen består verbalet av to ord, *må* og *ha*, som opptrer som to fraser. Andre fraser kan derfor kile seg inn mellom dem).

Frasene vi «kledde på», har et substantiv som kjerne, og vi kaller dem derfor **substantivfraser**. I tillegg har de et adjektiv og en artikkel eller pronomen. På tegnspråk kan vi markere at substantiv og adjektiv hører sammen ved å lokalisere dem på samme sted i tegnrommet ved hjelp av blick. Hvis f.eks. huset til onkel Hans ligger til venstre, kan vi si:

blick v .

HUS GUL ONKEL HANS BO PEK-v

På norsk er det faste regler for hvilken form vi må bruke av adjektivet. Vi sier at vi bøyer adjektivet i samsvar med substantivet.

Entall		Flertall	
Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
en liten gutt	den lille gutten	flere små gutter	de små guttene
ei lita kone	den lille kona	flere små koner	de små konene
et lite hus	det lille huset	flere små hus	de små husene

Finn noen substantivfraser (14 stk.) som er utvidet i teksten nedenfor! Hvilke ord er brukt for å «kle på» substantivene?

En liten gjetergutt hadde fått ansvar for å passe på en svær flokk sauer. I denne flokken var det også en olm vær som stadig plaget den vesle gutten. Rett som det var, kunne den renne til og stange, og hvis han ikke passet seg, kunne det gå rent ille. Gjetergutten ble til slutt ordentlig lei av det plagsomme dyret og bestemte seg for å gi det en skikkelig lærepenge. En dag sauene beitet ved en bratt skrent, tok han av seg den svarte kappa si og hengte den på en staur helt ute på kanten av skrenten. Selv gjemte han seg bak en liten busk. Om en liten stund fikk væren øye på den svarte kappa og trodde det var gjetergutten. Den tok fart og stanget til. Kappa gikk i bakken, og væren tumlet utfor skrenten og havnet i noen tette busker nedenfor. Og nå gikk gjetergutten fram og drog den fortumlede væren opp igjen.

Faste uttrykk

Vi har også en annen type fraser med en fast form, der hele frasen har en fast betydning. Betydningen har ofte lite eller ingen sammenheng med ordene den er bygd opp av.

Bestefar begynner å *dra på årene*. (Han begynner å bli gammel.)

Huset *gikk opp i flammer*. (Huset brant ned.)

Tone er *på vei* hit. (Hun kommer snart.)

På tegnspråk må vi omskrive dette. På norsk kommer vi heller ikke fram til betydningen om vi bare kjenner enkeltordene. Uttrykkene må vi lære som helhet.

Slike fraser kaller vi **faste uttrykk** eller **leksikaliserte fraser**, og det er svært mange av dem. Hvis du har en stor norsk ordbok, kan du finne mange eksempler på slike uttrykk. Det er derfor de blir kalt leksikaliserte: De kan tenkes å stå i et leksikon eller ordbok.

Nedenfor finner du noen faste uttrykk med verbet *gå*. Hva betyr setningene?

Nå går vi i gang.	
De går stille i dørene.	
Båten går under.	
Pæra gikk.	
Hun går for lut og kaldt vatn.	
Det går kaldt nedover ryggen på meg.	
Hun går for å være klok.	
Historieboka går fram til 1900.	
Turen gikk i vasken.	
Det er noe som går.	
Den går ikke!	
Hun går med barn.	
Jeg går i spinn!	
Vi går til ro.	

Forslag til forklaring: Vi går og legger oss. Hun er gravid. Turen ble avlyst. Jeg godtar ikke forklaringen. Det er en sykdom mange får samtidig. Boka omtaler historien før år 1900. Folk mener hun er klok. De er svært forsiktede. Båten synker. Pæra sluttet å lyse. Jeg blir helt skremt. Nå mister jeg beherskelsen! Hun får for lite stell og omsorg. Vi begynner.

